

MÄLESTUSI KOOLIPÕLVEST

Koolis 1954-1965 (V lend – Tiiu Uusküla – õpilasena Tiiu Kruusvald)

Koolis.

Minu koolimineku aeg saabus 1954. aasta 1.septembril. Kuna elasime koolile väga lähedal, tundsin seda maja. Olin tundides viibinud koos oma veidi vanema nõoga. Pealegi olin pikka kasvu, oskasin lugeda. Kõige selle tõttu tundus täiesti võimatu, et ema mind 1. septembril „kooli viiks”. Tundsin, et see oleks mulle suureks häbiks. Ma ei tajunud selle käigu tähtsust emale endale. Seepärast tõttasin sellel hommikul kooli, kui ema alles riietus. 10 aastat hiljem, 1. septembril, kui algas minu viimane kooliaasta, avastasin saalis aktuse ajal, et ukse kõrval seisab minu ema. Hiljem ta selgitas, et püüdis tasa teha seda, mida mina I klassi minnes ei lubanud.

Minu esimene klassijuhataja oli Helgi Plaat (pärast abiellumist Konist). Õpilasi oli nii palju (45), et tuli istuda kolmekesi pingis. Nii suures seltskonnas oli pidevalt kihinat-kahinat ja õpetaja pidi tegema päris kõva häält. Õpetajatel oli kombeks sikutada korda rikkunud poisse kõrvast. Neid saadeti ka klassi nurka seisma, silmad seina poole.

Kuna enamus lapsi oli maalt, ei osanud nad eriti lugeda ega kirjutada. Õpetaja tegeles nendega kogu aja. Mina olin sellest häiritud. Mul oli koolis igav. Ühel heal päeval ma tundsin, et ei tahagi kooli minna. Ema nägi päris palju vaeva minu ümberveenmisega.

Peagi hakkasime kirjutama tindiga. Lahtine tindipott oli koolipingis asuvas süvendis. Puust sulepead ja metallsuled olid eraldi müügil. Tinti jagus nii pingile, vihikusse kui ka riiete. Ei mäleta, et kirjatehnika nende vahenditega kellelgi hea oleks olnud. Suled vajusid ruttu laiaks ja hakkasid paberit kraapima. Vihikud olid kõik varustatud kuivatuspaberiga, kuid nendest tuli alatasa puudus kätte. Ilusa käekirja kujundamiseks oli välja mõeldud kaldjoontega vihikud, kus olid vastavalt jooned väikeste ja suurte tähtede jaoks. Kindlasti leidis laste seas ka vasakukäelisi, kuid kirjutada tohtis ainult parema käega. Meie klassis kirjutas vasaku käega üks poiss, sest tal puudus parema käe põial.

Koolimaja.

Koolipäeva alguses ja lõpus tegi maja välisuks küll iga sekundiga kolksu. Trepist alla keldrikorrusele ja paremale, seal oli üleriie garderoob. Kõik kukutasid oma koolikoti riietumise ajaks põrandale. Vaevu jäi kotilaviini vahele ruumi astumiseks. Kergesti võisid kotid ka vahetusse minna, sest oli palju sarnaseid. Minul juhtuski kord nii. Kui olin kodus asja avastanud, tundus, et see on maailma lõpp. Läksime emaga vale koti omaniku juurde koju, seal sain oma tagasi. Tol ajal olid koolikotiks tavalised portfelligid, valmistatud mustast või pruunist kunstnahast. Väiksematel olid need ühe ja suurematel kahe lukuga, mida sai tillukese võtmega ka lukku keerata. 60ndate alguses õnnestus nii mõnelgi hankida moodne mapp, mida kanti kaenla all. See oli lausa uhkuse asi. I-II klassi lastel oli vahel ka papist ranits, pruun või roheline, mida kanti rihmadega seljal nagu seljakotti.

Keldrikorrusel kesksel kohal oli suur söögisaal. Kui valmis B korpuses uus söökla, sai sellest poiste tööõpetuse töökoda. Söögisaalis pikkade valgete laudade ääres sõid internaadilapsed. Nemad said oma isiklikku toidumoonat hoida seal asuvas suure valges paljude väikeste ustega kapis. Tillukeses puudega köetava pliidiga köögis valmistas väga maitsvat toitu Nõmme-tädi (kooli kauaaegne kokk Magda Nõmm).

50ndate aastate lõpus hakkas söögisaali ühes nurgas oma teenust pakkuma väike puhvet, kus müüjaks oli Piilbergi-tädi. Lisaks küpsistele-kompvekkidele oli seal ka vihikuid, pliitaseid ja muud koolilapsele vajalikku.

Keldrikorrusel asus veel pesuköök-saun, juurviljakelder ja keskkütteruum. Ühest keldriruumist käisime alati enne 1.septembrit õpikuid välja ostmas.

Esimesel korrusel asus õpetajate tuba, millest tänaseks on saanud medkabinet. Vahepeal oli seal aga pioneeride tuba. Õpetajate toa ukse kõrval toolil istus alati kooliteenija, kes, jälgides vastasseinal asuvat suurt seinakella, astus määratud ajal kolm sammu üle koridori ja vajutas kellanupule. Kui elekter juhtus ära olema, siis helistas ta suurt käsikella. Samas koridoris seinal asus ka seinaleht nimega Tungal. Seinakella all seismine oli aga ulakate häbipost. Ja harva küll, kui see koht vahetunni ajal tühi oli. Ei mäleta, et seal kunagi mõni tüdruk seisnud oleks.

Esimesel korrusel asus ka direktori korter, milles tänapäeval asuvad direktsiooni ruumid. Esimesel korrusel oli 5 klassiruumi ja tualetteruum poistele. Teisel korrusel kesksel kohal oli saal, millest sai pärast

B korpuse ja võimla valmimist kaks klassiruumi. See saal oli ka võimlemistundide läbiviimise koht. Saali laest rippus alla jäme köis ronimiseks. Seinä ääres olid puidust võimlemisredelid. Olid ka rööbaspuud ning „kits”. Saali nurgas seisis tiibklaver, mille ümber pikkadel pinkidel istusime laulmistundides ja kooriharjutustel.

Teisel korrusel asus ka kaks tillukest korterit. Ühes elasid majahoidja-kooliteenija-kütja-meistrimees: Marie ja Vello Velleõu. Teine oli õppealajuhataja Mare Saki korter. Tema tillukeses köögis asus pikka aega ka kooli kantselei. Pärast Mare Saki lahkumist asus seal pikka aega direktori kabinet. Praeguseks on neist kahest tillukesest ruumist saanud üks väike klassiruum. Teisest korterist sai raamatupidamise ruum. Tänapäevaks on seal avalik internetipunkt. Selle kõrval asunud tütarlaste tualettruumist on saanud majandusjuhataja kabinet.

Algselt oli teisel korrusel neli klassiruumi. 1950ndate aastate lõpus seati ühes neist (praegu multimeedia) sisse füüsikakabinet. Sinna paigutati mõned kapid õppevahendite jaoks. Leidus ka mitmesuguseid vahendeid füüsikakatseteks. Sai vaadata kitsasfilmi. Nii me hakkasimegi füüsika tundideks sinna „ümber kolima”. Teiste õppeainete tundidesse tõid õpetajad endistviisi õppevahendeid ise kaasa. Enamasti olid nendeks pikkade lattide vahele keritud maakaardid, mis asusid pööningukorrusel nn õppevahendite ruumis.

Teise korruse koridori selles otsas, kust nüüd viib uks (varem oli aken) B korpuse fuajeesse, asus pioneerituba. See oli ruumike, mis eraldati kerge puust ja akendega vaheseinaga muust koridoriosast. Seal rippus akna kohal loosung „Päike, õhk ja vesi, need me sõbrad kolmekesi”.

Vahetund.

Vahetund oli üks „püha” toiming. Õpilased pidid kahekaupa reas aeglase tempoga jalutama ringiratast mööda koridori. Kõike seda valvas korrapidajaõpetaja valvas silm. Jooksusamme proovivad poisid paigutati kiiresti „kella alla”. Paarisjalutajate kõrvale end sättiv kolmas sai suusõnalise märkuse. Enamasti jalutasid paaris pinginaabrid, kui nad juhtumisi ka muidu sõbrustasid. Oli väga uhke saada jalutama mõne väga hea või muidu silmapaistva õpilase kõrvale. Eks poistel olid omad mõõdupuud, mille järgi sõbrust või silmapaistmist hinnati.

Klassis tohtisid vahetunni ajal olla ainult klassikorrapidajad. Korrapidajaõpetaja käis kontrollimas ja saatis kohe üleliigsed jalutama. Oli ka üks söögivahetund, kui kõik tohtisid klassis olla ja oma võileiba süüa. Vahetundides jalutamise kord muutus alles siis, kui käivitus ainekabinettide süsteem, kus vahetunnid hakkasi kuluma klassist klassi ümberkolimisele.

Mäletan, et oli veidi üllatav tunne, kui algklasside ajal vahetunnis ka õue lubati, seda nimelt sügiseti-kevadeti sooja ning kuiva ilmaga.

Koolivorm.

1954. aastal, kui mina I klassi läksin, ei olnud kohustuslikku koolivormi. Õpilased kandsid maalastele omaseid rõivaid: kirjud kampsunid, flanellkleidid-pluusid. Poiste seljas võis näha stiilis „isa vana, kolm korda ümber pööratud, ikka parem pool peal” riietusesemeid. Minule oli ema, kes oli väga hea õmbleja, õmmelnud tumesinise villase kleidi, mida kaunistasid valged pitsilised krae ja kätised. Ülejärgmisel aastal tuli koolivormi nõue. Tüdrukutel oli see tumepruun kleit ja must põll. Valget põlle, nagu vene koolides, õnneks eesti koolides nõudma ei hakatud. Põll oli oma taskute tõttu väga hea asi. Seal leidis asju taskurätist kustutusikummini. Paar korda ununes hommikul põll ette panemata. Siis oli koolis tunne, et ei olegi midagi seljas.

1960. aastal hakkas üleminek uuele koolivormile, kuid võis kanda veel vana ka. Uus oli tumesinine kleit suure valge kahekordse kraega. See oli pidulikul puhul. Igapäevaselt kandsime sinist seelikut ja sini-valge triibulist pluusi. Peagi läks moodi plisseeseelik. Poisid pidid kandma tumedat ülikonda. Keskkoolis nõuti ka lipsu kandmist.

Tolleaegne kaubandus ei olnud eriti rikkalik. Ei olnud nii, et lähed aga poodi ja ostad, mida hing ihaldab. Sageli võis kuulda väljendit „mul õnnestus saada”. Oli siis juhuslikult õigel hetkel poodi jõutud või aitas tuttav müüja. Seetõttu tuli ka koolivormi hankimiseks üksjagu poeuksi kulutada. Oma esimeste klasside pinginaabrit kadestasin sellepärast, et temal oli ehtne laste mõõtu kummeeritud vihnamantel ja kummisäärrikud. Tavaliselt olid sellised asjad vaid täiskasvanutel. Kuna oli vihmane see esimene koolisügis, siis oli kadestamine ka igati õigustatud.

Ka võimlemistundides oli õpilastel vorm: valge särk ja mustad püksikesed, nii poistel kui ka tüdrukutel. Olin juba VI klassis, kui saime kollased sportsärgid, tänaste T-särkide eelkäijad. Siis

hakkasid poisid meid tibudeks kutsuma. Pikad dressid olid muidugi sellised, mis parasjagu kaubandusest kätte saadi. Mina kandsin mitu aastat punast siidiselt läikivat dressi. Sain selle omanikuks aga niimoodi. Ükskord olin isaga meie ainukeses poes, kus kaupluse juhataja näitas meile soovide vihikut. Isa kirjutas sinna ka minu soovi: punane spordidress. Ja näe imet, ühel päeval see saabuski! Suusarõivaks oli enamusel ikka käsitsi kootud kampsun.

Koolipeod.

Minu kooliajal toimusid koolipeod tavaliselt aastavahetuse paiku (nn nääripeod) ja kevadeti rahvamajas. See oli demonstreerimine lapsevanematele ja koolikaaslastele, mis tunniväliselt õpitud. Eeskava koosnes tavaliselt kahest osast: esimeses esinesid laulukoorid, ansamblid, solistid, tantsijad, võimlejad, deklamaatorid; teine osa oli tervenisti üks suur näidend. Pärast eeskava vabastati saali keskosa toolidest ja algas tants. Tantsumuusika oli tavaliselt akordionilt laulmisõpetaja esituses. Rahvast oli alati nii palju, et õpilastele lisati istekohtadeks pingid lava ette. Tantsu ajaks oli istekohti veelgi vähem. Esimese koolitalve peol istusin ema süles, kust üks II klassi poiss mu tantsule palus. Selliselt algas minu „esimese balli esimene valss”.

Olin II klassis, kui harjutasime rahvamajas kevadpeoks võimlemisnumbrit koos I klassi tüdrukutega. Kandsime kirjust sitsist traksidega nn mängupükse ja hüplesime pika madala pingi ääres, ikka pingi peale ja maha jne. Juhendas võimlemisõpetaja Evald Eedma. Siis tuli saali uksele rahvamaja töötaja Lilia Vassiljeva ja hüüdis, et Tapa tee ääres on suur tulekahju, põlevad vana vallamaja, nahatööstus ja Saare maja. See oli soe päikesepaisteline ja tuuline maipäev. Selle uudise peale jooksis I klassi tüdruk Riina Kalvik nuttes apteegi mäest alla, sest tema kodu asus Saare majas. Tema isa oli Kadrina loomaarst Leonid Kalvik. Meid, ülejäänud lapsi, kaugemale ei lubatud. Nägime suitsumõllu surnuaia paemüüri seistes.

Koolipeod algasid alati kõige väiksemate, mudilaskoori, esinemisega. Juhatas Helgi Plaat (Konist). Sellele järgnes lastekoor. Sinna kuulusid lapsed alates V klassist. Minu ajal juhatas lastekoori õpetaja Valve Grünfeldt, keskkoolis Elmar Voolaid ja Maie Kivita. Lastekoori harjutustunnist pärineb ka üks mälestus direktor Elmar Kanterist. Muusikainimesena asendas ta haigestunud Valve Grünfeldti. Tund toimus nagu ikka saali nurgas klaveri juures. Millegipärast ei meeldinud Kanterile klaver. Ta tegi seda proovides pettunud näo, läks siis korraks saalist välja ja naases viiul käes. Enamus meist, sõjajärgsetest lastest, oli viiulit vaid piltidel näinud. Nii me siis viiuli saatel laulsimegi, rohkem kuulates imelisi helisid. Otseseid kokkupuuteid direktoriga oli enamusel õpilastest vähe, seetõttu ongi mainitud laulukooritund eredalt mällu jäänud.

Esimeselt peolt mäletan ka näidendit „Ülemiste vanake”, kus kõuekõmin, mida tekitati lava taga plekktahvliga, oli väga jube. Hiljem osalesin ka ise näitemängudes: „Lumivalgekeses” olin jahimees ja prints, „Buratinos” 100aastane kilk ja tädi Tortila jne. Esimene etteaste oli kolme osalisega tükis. Olin eeskujulik õpilane ja pioneer punase kaelarätiga, kes läks kahe poisi juurde koju neid õppimises järele aitama. Nemad aga valmistasid ette lõksu: panid ühele toolile knopkad ja määrisid teise tooli liimiga kokku. Mina olin aga nii agar ja huvitav õpetaja, et poisid langesid ise oma lõksudesse. Mängiti ka „Nukitsameest”. Õpetaja Anette Spirka õpetas suurele hulgal õpilastele põimiku, kus meie, väiksemad, olime valgetes marlist balletikleitides, osa ka kollastes tibumütsides. Suuremad kujutasid õnnelikke inimesi, kus ühe grupi ees oli hõbedane kuu (poiss) ja teise ees kuldne päike (tüdruk), ja lõpuks nad said kõik rõõmsalt kokku. See kõik oli tantsuline, veidi balleti sarnane A. Spirka poolt kokku seatud lugu. „Tuhkatriinut” mängides olime juba VI-VII klassis. Seejärel näitemängutegemine hääbus.

Koolipidude ajaks organiseerisid meie agarad emad-isad lastevanemate komiteest ka puhveti. See paiknes rahvamaja nn punanurgas. Pikst lauast kujundati müügielett, mille taga mäletan limonaadi, kooke ja kompekke müümas nii oma ema kui ka naabritädi Leida Kalvikut. Ei olnud siis maiustused üldsegi igapäevased asjad. Neid sai ikka ainult pidulikel puhkudel. Kuna nende valik kaubanduses ka eriti suur ei olnud, aitasid kaupa puhvetisse muretseda kohaliku tarbijate kooperatiivi asjamehed, kes ju samuti olid õpilaste vanemad. Tsellofaanpaberisse, mis isegi oli väga defitsiitne asi, pakitud nääripakid – kompekid ja küpsised – sündisid aga nii: lastevanemate komitee ostis kokku kastide kaupa maiustusi ja söögisaali laudade peal meie emad need siis kokku pakkisidki. Raha oli muidugi koolipoolne. Nääripidudel kooli saalis oli alati suur kuusepuu, mille latv puudutas lage.

Kooli aed.

V klassis algasid botaanikatunnid. Õpetajaks oli Made Sendre, kes varem oli olnud Rakveres õpetaja ja sealsete õpilastega viibinud kuu aega Musta mere ääres Salme külas. Meie tundides rääkis ta väga palju sellest reisist. Meile avanes täiesti uus maailm. 1950ndail aastail olid „aknaks maailma” ju ainult kirjandus ning kino, mis andsid toitu kujutusvõimele. Õpetaja Sendre ajal ehitati kooli aeda esimene köetav klaaskasvuhoone. Seal veedetud tunnid soojas ja päikselises keskkonnas, kui väljas oli veel jahe ilm, ei unune. Pikeerisime tillukesi taimekesi, jälgisime nende kasvamist. See oli uus seni tundmata mullalõhnaline maailm. Kevadine kooliaasta lõppemine ei tähendanud priiust kogu suveks. Tuli käia nn aiatööl varem kindlaks määratud kuupäevadel. Õpilaste kohustuseks oli peenarde rohimine. Olid juurviljapeenrad internaadi toidulaua rikastamiseks ning palju lillepeenraid. Aia keskel laia alleed ääristasid püsilillepeenrad. Õpetaja Sendre andis sealt püsililli meile koju kaasa. Kuna ta oli väga rahuliku meelega ja hea huumorisoonega, ei teinud ta ka erilist numbrit, kui poisid aias tüdrukuid kiusasid ning kastmisvoolikust päris märjaks pritsisid. Oli ju soe suvi ja aiatöö ei olnud range koolitund.

Pioneerilaagrid.

Pioneerilaagrid Viitnal korraldati alates 1950. aastast. Minu esimene kogemus pärineb 1959. aasta suvest. Meie püstitasime laagri Viitna Pikkjärve lõunakaldale, see on üldkasutatava plaazi vastaskallas. Meie kasutada olid suured sõjaväetelgid, kuhu mahtus 10 inimest. Oli vist 3-4 telki: tüdrukutele, poistele ja õpetajatele. Vanempioneerijuht oli Anne Juksaar. Kaasas oli ka kokatädi Mahta Nõmm, kes valmistas lõkkel toitu. Telgisuud olid vaid paar sammu veepiirist. Aeg möödus lõbusalt. Võimlemisõpetaja Mai Aasamets improviseeris metsa alla spordiväljaku, kus pidasime maha ka väikesed võistlused. Tema eesvedamisel ujusime palju. Käeulatuses oli väga hea ujumiskoht – saare lõunakallas. Oli meil nii päevane kui ka öine luuremäng. Sugugi viletsam ei olnud ka öiste sissetungijate püüdmine, kelleks osutusid napsitanud noormehed. Vapper õpetaja Aasamets kupatas nad minema. Meelde on jäänud öösel metsas helendavad pehkinud haavakännud.

Tol ajal ehitati järve supelranna äärde uut vetelpäästemaja. Lahked vetelpäästjad sõidutasid meid sageli paatides üle järve. Mõnikord oli paadis nii palju lapsi, et paadiserv vaevu üle veepiiri ulatus. Oli ikka julgus! Igasugune otsene side „välismaailmaga” puudus. Ainuke telefon oli vetelpäästemajas. Laagrilõpu lõkkeõhtuks õppisime selgeks näidendi, kus mõisnik teeb möödaminnes peatuse talumajas, laseb seal perenaisel endale kohvi keeta. Naine, kes pole kohvist kunagi kuulnudki, keedab, kallab siis vee ära ja annab härrale paksu, sest talurahvas on harjunud ikka paksu sööma, mitte paljast keeduvett lürpima.

1961. ja 62. aastal oli telklaager Käsmu kauni männimetsa all. 1961. aastal oli vanempioneerijuht Helge Keskküla, 1962. Laine Dimse. Keset platsi kõrgus laagrilipp ja hõõgus ööpäevaringselt lõke, mille valves tuli kellelgi pidevalt olla. Piki metsäärt seisis üle kümne neljakohalise telgi. Söömas käisime 3 korda päevas üle 1 km kaugusel asuvas Käsmu kuulsas sööklas. Kordamööda olime seal ka köögis abilisteks. Pidevalt külastasid meid piirivalvurid, noored tõmmud võõramaalased. Neil olid automaadid alati kaasas. Eks meil olid kenad noored õpetajannad ka, kes armastasid keset päeva vaikse tunni ajal pilkupüüdvalt oma telgi ees päikest võtta. Palju aega veetsime mere ääres ja meres ka. Õhtusel ajal mere äärde minna ei lubatud, sest see oli piiritsoon. Matkasime läbi mere Kuradisaarele. Toimus kohtumine nn suure laagriga. See oli alaline pioneerilaager ETKVLi töötajate lastele, mis asus endise merekooli majas. Öise luuremängu käigus tuli üles otsida „kaduma läinud” õpetaja Nigol Malts. Leidsime ta kõssitamas suure rändrahnu ääres teki all. Õpetaja Malts sai tema 60. juubelisünnipäeva puhul ka kõrgele õhku loobitud. Ta jäi pensionile. Olid ka spordivõistlused. Tegime kunstilist isetegevust: ansambllaulu, tantsu, võimlemisnumbreid, poisid püramiide. Muusikat tegid akordionil õpetaja Helgi Konist ja õpilane Priit Raik. Matkasime Käsmu tee ääres oleva suure rändrahnu juurde. Kahe suve laagrid olid paljuski sarnased, nii et konkreetseid sündmusi on tagantjärele raske eristada. Kahtlemata olid need päevad õpilaste jaoks toredad. Tol ajal ei olnud eriti võimalusi mere ääres suvitamiseks. Kuna vanemad valdavalt tööl käisid, olid ju lapsed omapead. Laager oli hästi organiseeritud võimalus. Midagi ebameeldivat seal ette ei tulnud. Eriti meeldiv oli minul, sest iga kord, kui kuskil laagris olin, sõitsid mu ema ja isa koos meie heade sõprade õpetajate Hilja ja Evald Eedmaga meid külastama.

Episood.

Esimene klassijuhataja oli Helgi Plaat (Konist). Tema korteriks oli endine perenaiste seltsi tuba rahvamaja teisel korrusel. Keset tuba oli pirakas pliit. Mõnikord tundide ajal andis õpetaja mulle oma toa

võtme ning natuke raha. Siis ma läksin poest temale leiba ostma ja koju ära viima. Põhjuseks oli see, et leiba jätkus poes vaid lühikeseks ajaks. Küllap oli mul selle toimingu juures seltsiks ka pinginaaber. Poes oli aga soe ja maitsev põrandaleib, mida valmistas kõrvalmajas asuvas pagaritöötas pagar Aleksander Kala. Koolivaheaegadel sai seistud küll ja küll pikas leivajärjekorras ja seda juba varakult, enne poe avamist. Järjekordi tekitasid mitmedki toiduained, näiteks suhkur.

Minu III klass oli klassiruumis, mis tänaseks on juba palju aastaid olnud raamatukogu laenuvuslugemisruum. Sinna löödi seinapuitpaneeli ülemisse serva suured naelad ritta ning meie üleriided rippusid seal. Selle all olid reas välisjalanõud, peamiselt kalossidega vildid talvel ja kummikud muul ajal. Vist oli all garderoobis kitsaks läinud. Hiljem võeti keldrikorrusel garderoobina kasutusele ka jupike koridori, mis eraldati puitvarbseinaga muust osast. Mäletan selle võreukse ees rippuvat suurt tabalukku.

Alates II klassist sai meie klassijuhatajaks noor Rakvere õpetajate seminarist saabunud Ainu Soom (pärast abiellumist Kirotbek). Kui IV klassi jõudsime, oli tema lapsepuhkusel, mis tol ajal oli küll väga lühike. Asendajaks oli veelgi noorem Mall Kanter, direktor Elmar Kanteri tütar. 11-12aastased poisid ei allunud temale kergelt, vahel lärmas terve klass. Ei mäleta täpselt põhjust, miks ükskord jälle terve klass rõkkas, kui õpetaja pöördus otse minu poole ja ütles ajaloolised sõnad, mis terve elu meeles on seisnud: „Ja sina ka, Tiiu, ma poleks uskunud!” Mul oli väga häbi.

Esimese televiisori alevikus sai kool, mark oli „Temp”. See paigutati minu I ja IV klassi klassiruumi, praegu raamatukogu kolmas fondiruum. Õhtuti kogunes sinna igasugust rahvast imeasja vaatama. Käisime seal mõnikord isaga. Täiskasvanutel oli seal ebamugav istuda, sest koolipingid olid ju väikesed. Siis hakkas liikuma kuulujutt, et direktori proua istub koheva soenguga esimeses pingis ja ega seetõttu tagumised midagi eriti näegi. Prillikandjana oli tal ilmselt vaja lähedal istuda. Suurem süü oli muidugi väikesel ekraanil. Tänapäevani on meeles seal nähtud L. Austeri ballett „Tiina”. Televiisor oli selles klassis palju aastaid. 1950ndate aastate teises pooles ja 1960ndatel aastatel oli tavalisel inimesel endale televiisori soetamine päris võimatu. Neid ei olnud lihtsalt müügil. Asutuste ametiühingud said tasapisi televiisorid üksteise järel. Käisime siis mööda „punanurki”, kus nad rahva jaoks paika olid pandud, filme vaatamas: Tarbijate Kooperatiivis, RTJ-s, isegi raudteejaamas. Meelde on jäänud „Babette läheb sõtta” Brigitte Bardot’ga. Koduteel vilistasime tuntud viisikest sellest filmist.

Soengute kohta kehtis 1950ndatel aastatel nõue poistele: kukal paljas, vaid pealael juuksetukk. Paljud tüdrukud kandsid pikki juukseid, mis olid patsidesse punutud, otstes värvilistest siidpaeltest lipsukesed. Vahetevahel leidis poes ka patsiotsa kinnitamiseks plastmassist pingutuskummiga figureid. Minul olid väikesed elevandid. Sageli oli teiste seas ka mõni kuliks aetud peaga poiss, sekka mõni tüdrukki. Põhjus: täid. Mina kandsin pikki patse kogu lapsepõlve, mida igal hommikul punus ema. Soengu lõikasin lühikeseks VIII klassis. Seejärel tekkis mul nn „nõia” soeng, filmi „Nõid” peategelase järgi, keda kehastas Marina Vlady. Juuksed olid lahtiselt õlgadeni, tukad silmadeni. Klassijuhataja Irma Tanvell IX klassis tegi mulle sellepärast ka märkuse, et tukad liiga pikad olid. Tüdrukute poisipeasoeng tuli moodi alles peale 1965. aastat. Õpilastel ei tohtinud olla mingeid püsilokke, meigitud (seda sõnagi ei olnud siis olemas) nägu ega ehteid.

Korralike inimeste kasvatamise nimel olid nõuded õpilastele ranged. Ei tohtinud osa võtta mingisugusestki peost peale koolipeo. Oli juhuseid, et mõned tüdrukud käisid tantsupeol. Järgmisel päeval olid nad direktori ees „kohvil”. Kadrina rahvamajas, mida siis kutsuti kultuurimajaks, oli kinoetendus õhtuti üle päeva, sageli kaks filmi järjest. Filmi eel näidati nn ringvaadet, mis kandis nime „Nõukogude Eesti”. Sageli oli kunstilise filmi, nagu siis nimetati mängufilme, järel ka dokumentaalfilm ja see oli esimese filmi vaatajale kohustuslik, vähemalt pilet tuli osta. Ühe filmi pilet maksis 20 kopikat ja dokumentaalfilmi pilet 10 kopikat. Viimast jäi tavaliselt vähe inimesi vaatama, kuigi need olid silmaringi laiendavad. Kino uksele seisis koos piletikontrolöriga ka korrapidajaõpetaja. Sisse pääsesid vaid need, kelle nimi seisis päeva ajal koolis koostatud ja klassijuhataja poolt allkirjastatud nimekirjas. Halva õppeedukusega sinna ei pääsenud. Õpilaste tantsujuanu kustutamiseks toimusid koolis aeg-ajalt puhkeõhtud. Neid korraldas kordamööda mõni klass või ring. Keemiaringi õhtul sai publiku ees tehtud efektiga (pauk ja suits) katseid; kirjandusring jagas välja nimekaarte tuntud kirjanduslike kangelaste nimedega, et tekisid tantsupaarid (nt Laura Vestman ja Tiit Piibeht) jne. Peol tuli kanda pidulikku koolivormi.

Arstlik kontroll külastas meid algklassides pea igal aastal. Riietusime lahti pesuni ja käisime järjekorras kõik arsti ees. Meid mõõdeti, kaaluti, katsuti kõrva tagant ja sellest proteduurist on tänini kõrvus lause: kaelarahun hernetera suurused. Samas tehti ka kaitsesüste. Seda kartsid paljud. Üks poisist istus mitu tundi tühjas vihmaveetunnis, et selle õuduse eest end varjata. Igas klassis oli peale klassiorganisaatori ka puhtuse kontroll, kelle käevarrele kinnitati punase ristiga valge side. Nemad siis vaatasid hommikuti meie kaelu ja kõrvu, mis nii mõnelgi poisil olid üsna tumedad. Sageli tuli ka jalg paljaks võtta ja pingi vahelt välja sirutada. Sukkpükse ei tundud veel palju aastaid. Kaasas pidi olema väike käterätt, millesse sai enna sööma asumist pestud käed kuivatada.

Peotantsukursuseid hakati õpilastele alates V klassist korraldama 1959. aasta sügisest. Seetõttu elavnes koolielu tunduvalt. See oli väga tänuväärne ettevõtmine, mis edaspidi toimus igal õppeaastal. Õpetajaks oli tuntud tantsupedagoog Sooneste. Tal oli kaasas plaadimängija, mis tol ajal oli ainuke muusikat tegev masin, ning vastavad kauamängivad vinüülplaadid. Ta vahetas tantsutunni käigus ka oma kingi. Ju oli väsinud jalgadele nii vaja, et kauem vastu pidada. Partner oli temal kaasas, kuid sageli tegi ta mõne figuuri ka tüdrukutega. See oli hoopis uus kogemus, võrreldes tantsimist tavalise koolivennaga. Tolle aja moetants kandis nime lipsi. Keeruline see ei olnud, sammud said õpetatud järjekorras selgeks ja kõik tegid neid püüdlikult. Kord tantsitas mind koolivend, kelle ema oli õpetaja. Just selle tantsu ajal seisis ta saaliuksel ja jälgis meid. Kangesti oleks tahtnud nähtamatuks muutuda, sest „vabameelne“ tantsupartner pillutas mind siia-sinna, üldsegi mitte kinni pidades tantsuõpetaja seatud figuuride järjekorrast. Teinekord aga viis mind tantsule noormees, kes oli tuntud kõva pea ja aeglase toime poolest. Ka tantsus oli ta kohmetu, nii et ma tema (andku ta mulle andeks) lihtsalt keset põrandat jätsin ja ise ära jooksin. Tagantjärele tarkus ütleb, et oleksin samal ajal tahtnud hoopis teise poisiga tantsida. Nii need meeldimised ja mittemeeldimised käisid.

Lõpupeo lõpuklassile korraldas eelnev klass, nii oli tavaks. VI klassi lõpetanutena korraldasime 1960. aasta kevadel peo VII klassi lõpetajatele. Ehtisime saali pidulikult aktuseks. Oli vihmane hommik, kui jõe ääres karikakraid ja pääsusilmi korjamas käisime. Kodust viisime kaasa vaase lillede paigutamiseks. Meid juhendas õpetaja Valentine Botvin. Minu poolt oli suur keraamiline vaas. Õpetaja seadis selle saali nurgas asuvale mustale tiibklaverile, kuid siis ta veidi komistas ja vaas läks ümber. Vesi kadus muidugi kohe klaveri sisemusse, vaasil oli kild servast läinud, see on sealt ära tänaseni. Tegime mis teha saime ja äpardust klaveriga ei reetnud kunagi.

12. aprill 1961 on meelde jäänud. Oli vahetund. Akende taga säras päike. Klassi sisenes meie võimlemisõpetaja Mai Aasamets ja teatas salatsedes, et tal on suur uudis. Meie lootsime üksmeelselt, et küllap jääb järgnev tund ära, sest rohkemat ei osanud tahtagi. Uudis oli aga, et inimene on kosmosesse lennanud, see oli Juri Gagarin!

Hakipoeg nimega Jaak külastas meie tunde 1960/61. õppeaastal sageli. Ta lendas lihtsalt aknast sisse, patseeris mööda laudu, vihikuid ja raamatuid, jättis endast ka märke maha. Meie rõõmuks oli tund jälle segatud. Keegi oli teda treeninud, kuid me ei teadnud, kust ta tuli ja kuhu hiljem kadus. Ta tuli kutsumise peale, oskas lahti nokitseda tikutoosi. Õhtuti lendas mööda alevit, istus inimese õlale ja häälitsetes veidralt. Räägiti, et keegi meelitanud ta rongi, mis ta Kadrinast ära viis.

Maskeraade ehk karnevale mäletan juba I klassist. Saal oli täis kostümeeritud lapsi. Žürii valis võitjad. Ema kostümeeris meid Mallega (nõbu) printsiks ja printsessiks. Me olime nii ilusad, et saime esikoha. Olime veidi ehmunud ka ja jooksimine käest kinni hoides keldrikorruse kaudu koolimajast välja, üle staadioninuka rahvamaja tagant kiiresti koju, nagu oleks meid taga aetud. Kõrvus kõlas õpetaja hääl, et kuhu te, prints ja printsess, nüüd lähete. Hiljem sain veelgi esikohti, olles Lumivalgeke (pikad mustad juuksed olid mul omast käest), must kass jm. Minu Lumivalgekese kostüüm oli väga ilus, kaunistatud tikanditega. Kui seda näidendit mängisime, oli peaosatäitja jaoks, kelleks oli naabritüdruk Kalviku Riina, kleit olemas.

Teises vahetuses, õhtupoole, möödus VIII klass. Mõnikord oli elektrikatkestusi. Tavaliselt saadeti siis meid koju. See oligi õpilastele kõige meelepärasem. Ükskord aga, kui pidi olema matemaatika kontrolltöö, ei lasknud õpetaja Ilse Kuusemäe (Penter) meid hoopiski mitte koju, vaid tõi igale lauale küünla. Väheste valguse tõttu ununes mul koolipingile hiina täitesulepea, mis oli tol ajal väga hea ja kallis kirjutusvahend. Olin selle saanud sünnipäevaks. Nii ma temast ilma jäin, sest keegi hommikupoolsest vahetusest samas klassis omastas selle. Mul oli väga kahju, sest see oli mulle kallis kingitus.